

Nr 21

Bevillningsutskottets betänkande med anledning av motioner beträffande missbruk av teknisk sprit.

(1:a avd.)

Bevillningsutskottet upptar till behandling i ett sammanhang följande motioner

1) motionen II: 63 av herr *Sjönell*, vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte påtala missbruket av s. k. T-sprit och begära åtgärder för att förhindra detta i enlighet med vad i motionen anförts;

2) motionen II: 101 av herrar *Fridolfsson* i Stockholm och *Werner*, vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en skyndsamt utredning med förslag syftande till att tillverkningen av T-spriten ändras i vad avser dess kemiska sammansättning, samt att försäljningen av T-spriten underkastas skärpt kontroll;

3) motionen II: 102 av herr *Gustafsson* i Borås, vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att utvecklingen av T-spritmissbruket följs med största uppmärksamhet och att åtgärder för att stävja detta missbruk vidtas.

Gällande bestämmelser m. m.

Försäljningen av teknisk sprit regleras i förordningen om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat (SFS 1961: 181). Enligt 1 § denna förordning benämns teknisk sprit, som denaturerats så att förtäring därav kan betraktas som utesluten, starkdenaturerad sprit. Sådan sprit får enligt 5 § säljas under samma villkor som gäller för drivande av handel i allmänhet. Denatureringen för starkdenaturerad sprit fastställs av kontrollstyrelsen. Tillverkare av sådan sprit är f. n. endast AB Vin- och Spritcentralen.

Kontrollstyrelsen har i ett fr. o. m. den 1 september 1966 gällande cirkulär med stöd av nämnda förordning meddelat vissa bestämmelser rörande teknisk sprit. Dessa innebär huvudsakligen att s. k. T-sprit ersätter bl. a. röd- och blåsprit. T-spriten, som är ofärgad, består av 95-procentig cellulosa-råsprit, denaturerad med 20 ml metyletylketon och 30 ml metylisobutylketon för kg.

Cirkuläret innehåller vidare bl. a. följande anvisningar och upplysningar.

Till starkdenaturerad sprit hänförs T-sprit, karburatorsprit och kylarsprit.

Denaturerad sprit får inte säljas eller utlämnas, då särskild anledning föreligger att antaga, att spriten är avsedd att användas i berusningssyfte. Den som bryter häremot straffas som för olovlig försäljning av rusdrycker.

På kärl, vari starkdenaturerad sprit utlämnas vid försäljning, skall — utöver vad gäller i fråga om brandfarlighet — på tydligt sätt finnas angivet uppgift om varuslaget (T-sprit etc.) och orden »Farligt att förtära».

Genom undersökningar och försöksförsäljning har T-spriten befunnits vara väl användbar i de fall, där tidigare röd- eller blåsprit använts, och den har visat sig kunna ersätta olika slag av specialdenaturerad sprit, som används för tekniska ändamål. T-sprit, karburatorsprit och kylarsprit kan av återförsäljare och förbrukare utan särskilt tillstånd inköpas i större poster hos AB Vin- & Spritcentralen.

Med hänsyn till T-spriten mångsidiga användbarhet kommer kontrollstyrelsen att i fortsättningen endast i begränsad omfattning medge att specialdenaturerad sprit inköps eller importeras för tekniskt ändamål.

Införandet av T-spriten föregicks av en försöksförsäljning genom vissa butikskedjor, vilka endast redovisade positiva erfarenheter. Ändringen var motiverad av dels en strävan att få fram en mångsidigt användbar sprittyp som inte är obehaglig för förbrukaren att handskas med men som ändå inte inbjuder till missbruk, dels att genom införandet av en enhetsprit underlätta producentens och återförsäljarens lagerhållning. De nya bestämmelserna om T-sprit berör inte endast de för allmänheten tillgängliga sprittyperna utan även vissa delar av industrins och hantverkets förbrukning. Tillverkare av färger och lösningsmedel, tvättmedel, läkemedel samt av olika kemisk-tekniska preparat liksom ett flertal andra tillverkarkategorier är ofta förhållandevis stora förbrukare av teknisk sprit. De kunde av olika skäl inte använda röd- eller blåsprit utan köpte i stället sprit, som denaturerats för det särskilda ändamålet. På grund av svårigheten att ändra sammansättningen av väl utprovade och av köparna kända produkter har det varit svårt att förmå förbrukarna att gå ifrån en sedan länge använd denaturering. Detta förhållande i förening med att denatureringsmedlens effekt bedömts olika vid skilda tidpunkter samt att åtskilliga denatureringsmedel tillkommit under årens lopp gjorde att antalet sätt att specialdenaturera teknisk sprit successivt ökade i omfattning. Denna utveckling ledde till att specialdenatureringen blev en arbetskrävande och betungande uppgift för AB Vin- & Spritcentralen. Kontrollstyrelsen har i samband med T-spriten införande sökt förenkla denna hantering genom att med vissa undantag från och med den 1 januari 1967 återkalla alla tillstånd till inköp eller införsel av specialdenaturerad sprit. Köparna hänvisas till att använda T-sprit eller, om exempelvis koncentrerad sprit erfordras, använda sådan sprit denaturerad såsom T-sprit, vilken får inköpas utan särskilt tillstånd. Undantagen från återkallelsen gäller bl. a. tillverkare av kosmetiska preparat, livsmedel och läkemedel.

Enkätundersökning beträffande T-sprit

Kontrollstyrelsen har under hösten 1967 i samråd med socialstyrelsen genomfört en enkätundersökning rörande förtäringen av T-sprit. Undersökningen är en uppföljning av en liknande undersökning, som genomfördes under hösten 1966, och är föranledd av uppgifter om att T-sprit i ökad omfattning använts för förtäring.

Man har med denna enkät närmast velat klarlägga attityder gentemot och erfarenheter av den nya produkten — ca ett år efter dess introduktion — hos polismyndigheter, nykterhetsnämnder, socialnämnder, barnavårdsnämnder, sjukvårdsstyrelser och sjukhus.

De frågor som berörda myndigheter ombetts besvara var:

1. Har det enligt era erfarenheter eller bedömanden, efter T-sprits införande, skett någon förändring i frekvensen av fall där personer i berusningssyfte druckit denaturerad sprit?

2. Har sådan berusning iakttagits hos ungdomar?

3. Bedöms fyllerister, som tidigare har berusat sig på denaturerad sprit, ha ökat sin konsumtion ytterligare efter T-sprits införande?

4. Företer fyllerister som har berusat sig på T-sprit en annan bild i fråga om berusningsgrad eller berusningssymtom än de som tidigare har druckit annan denaturerad sprit?

5. Varpå grundar ni er uppfattning om att T-sprit i förekommande fall har förtärts?

Av de totalt drygt 100 myndigheter och sjukhus som kontrollstyrelsen tillställt frågeformulär har 1 nykterhetsnämnd och 3 sjukhus ej inkommit med svar.

De inkomna svaren återges nedan i tabellform:

Tab 1

	ökning	enstaka fall	ingen ändring	minskning	vet ej
Svar på fråga 1	46	2	50		8
» » » 2	7	22	71	1	5
» » » 3	35	6	28		41
	Nej	Ja	Vet ej		
Svar på fråga 4	52	28	26		

Av de 46 som på fråga 1. svarat, att det inträtt en ökning, bedömer 17 ökningen som markant och 9 som måttlig. Analogt anger 6 en markant ökning och 14 en måttlig ökning av konsumtionen av T-sprit hos redan tidigare kända förbrukare av denaturerad sprit i berusningssyfte (fråga 3). Kommentar till svaren på fråga 4: de som svarat »Ja» säger ofta, att de som förtärt T-sprit är mer »kolli»-liknande och hjälplösa än andra fülle-

risten. Om detta beror på förhöjd konsumtion, högre berusningseffekt eller annan egenskap hos T-spriten har inte framkommit.

Hur olika typer av myndigheter har fördelat sina bedömningar framgår av följande tabeller. I dessa har, under beteckningen »nykterhetsnämnder», även medtagits svaren från social- och barnavårdsnämnderna i Stockholm samt socialförvaltningarna i Malmö och Göteborg.

Tab. 2. Svar på fråga 1.

	nykterhets- nämnder ¹	polis	sjukhus	summa
ökning	24	12	10	46
enstaka fall			2	2
ingen ändring	7	17	26	50
minskning				
vet ej	1	2	5	8

Tab. 3. Svar på fråga 2.

	nykterhets- nämnder ¹	polis	sjukhus	summa
ökning	3		4	7
enstaka fall	8	10	4	22
ingen ändring ²	20	20	31	71
minskning		1		1
vet ej	1		4	5

Tab. 4. Svar på fråga 3.

	nykterhets- nämnder ¹	polis	sjukhus	summa
ökning	18	11	6	35
enstaka fall	1			1
ingen ändring	3	19	6	28
minskning				
vet ej	10		31	41

Tab. 5. Svar på fråga 4.

	nykterhets- nämnder ¹	polis	sjukhus	summa
ja	10	9	9	28
nej	16	15	21	52
vet ej	6	7	13	26

I nykterhetsnämndernas bedömningar kan man skönja en tendens till större erfarenheter av ett ökat T-sprittmissbruk än i polisens. Sjukhusen har inte så stora erfarenheter — med några få undantag: Serafimerlasarettet och Sabbatsbergs sjukhus i Stockholm, Sala läns lasarett, Sundsvalls lasarett och Kiruna lasarett. En någorlunda god samstämmighet i bedömningarna

¹ Inkl. social- och barnavårdsnämnder

² Ingen förekomst bland ungdomen

finner man i områden där problemen tycks vara störst nämligen i Stockholm, Kalmar, Karlskoga, Gävle, Sundsvall och Kiruna och något mindre god i Malmö, Eskilstuna och Örebro.

Hos ungdomen kan enligt svaren inget större missbruk skönjas. Uttalandena sträcker sig praktiskt taget aldrig längre än till »enstaka fall». Skolöverläkaren känner inte till något fall där T-sprit har förtärts.

Av de inkomna svaren framgår, att det mestadels är de med sociala anpassnings- och bostadsproblem belastade klientelet, som nyttjar T-sprit i berusningssyfte. Den tycks vidare drickas mera ogenerat än tidigare.

Rapporter till socialstyrelsen från samtliga allmänna vårdanstalter för alkoholmissbrukare lämnar för perioderna juni och juli—augusti följande information om förekomsten av T-sprit som berusningsmedel bland vårdanstaltarnas klientel:

Har konsumtion av T-sprit konstaterats bland de patienter som vårdats och vårdas på anstalten?

	Ja	Nej
Juni.....	28	4
Juli-aug.	29	3

	Juni		Juli—aug.	
	Antal	%	Antal	%
I a) Antal nyintagna och från försökspermission återtagna patienter.....	640		1 497	
b) därav med konstaterad T-spritkonsumtion.....	123	19,2	321	21,4
c) antal fall under b) där konsumtion av teknisk sprit tidigare inte — såvitt är känt — förekommit.....	44	35,8	123	38,3
II a) Antal fall av berusning på vårdanstalten	60		134	
b) därav med T-sprit som berusningsmedel	34	56,7	59	44,0
c) Antal fall under b) där konsumtion av teknisk sprit tidigare inte — såvitt är känt — förekommit	17	50,0	26	44,0

Frågans tidigare behandling

På hemställan av bevillningsutskottet (BeU 1967: 32) avslog 1967 års riksdag ett motionsyrkande om riksdagsskrivelse angående missbruket av T-sprit med begäran om åtgärder häremot. Utskottet anförde därvid bl. a. följande.

Villkoret för att teknisk sprit skall få säljas fritt är att varan kan betecknas som starkdenaturerad, vilket innebär att förtäring därav skall anses vara utesluten. Denna bestämmelse får givetvis inte tolkas så att denature-

ringen måste skärpas så snart det kan visas att någon förtärt sprit, som betecknas som starkdenaturerad. Erfarenheterna har visat att vissa smärre grupper alkoholmissbrukare tillgriper praktiskt taget vilka surrogat som helst för att uppnå berusningseffekt, och en skärpning av denatureringen med utgångspunkt från vad dessa konsumenter skulle finna tillräckligt motbjudande för att avstå från förtäring skulle göra spriten oanvändbar för de tekniska ändamål till vilka den är avsedd. Av de uppgifter om missbruk som motionären åberopar kan i stort sett endast utläsas att de som använt röd- eller blåsprit övergått till T-sprit i samband med att de tidigare sorterna dragits in. Om dessa missbrukare har en i någon mån större konsumtion av T-sprit än de hade av röd- eller blåsprit skall detta alltså vägas mot de påtagliga fördelar som T-spriten medfört för handeln och den legitima förbrukningen. Först om det kan visas att T-spriten i nämnvärd omfattning skulle inbjuda sådana kategorier till missbruk som normalt inte kan förväntas hemfalla till missbruk av denaturerad sprit, finns det enligt utskottets mening anledning att överväga en skärpning av denatureringen. En dylik åtgärd skall dock inte vidtas av Kungl. Maj:t utan av tillsynsmyndigheten, kontrollstyrelsen. Utskottet har erfarit att kontrollstyrelsen med uppmärksamhet följer frågan om missbruk av T-sprit och att de uppgifter som hittills inkommit inte tyder på någon oförutsedd breddning av detta missbruk. Det har vidare upplysts att en väsentlig ändring av denatureringen eller en färgning av spriten i hög grad skulle kunna begränsa den nya sprittypens avsedda användning.

Motionerna

II: 63

Motionärerna hänvisar särskilt till vad socialnämnden i Stockholm i samband med den ovan redovisade enkätundersökningen anförde i sitt svar på frågan om efter T-sprits införande någon ändring inträffat i frekvensen av fall då klienterna i berusningssyfte druckit denaturerad sprit. Nämnden fann att situationen försämrats sedan föregående enkät i december 1966. Vidare framhöll socialnämnden: »Inom klientelet såväl vid nämndens natthärbärgen som vid Vårdhemmet Högalid förekommer sålunda ett massivt drickande av T-sprit. Det antal fall som missbrukar T-sprit torde vida överstiga antalet fall, som tidigare missbrukat röd- och blåsprit.»

Som svar på övriga frågor anförde socialnämnden att i flera fall har missbruk av T-sprit iakttagits bland personer i 21-årsåldern, samt att klienter som tidigare druckit denaturerad sprit bedömes ha ökat sin konsumtion »i väsentlig grad» efter T-sprits införande. Som förklaring på den ökade konsumtionen framhöll socialnämnden, att »T-spriten är billig och ytterst lättåtkomlig med svag denaturering, färglös och synes lätt att förtära». På

frågan huruvida klienter som förtärt T-sprit företer andra symtom än de som tidigare druckit denaturerad sprit svarade socialnämnden, att »en T-spritberusad synes snabbare bli medvetlös och ha större återställarbehov».

I sitt svar refererade socialnämnden i Stockholm dessutom till följande: »Ett stort antal klienter framhåller T-spritsens tillkomst som 'en välsignelse' med hänsyn till det låga priset, den ringa denatureringsgraden och den höga berusningseffekten.»

Med bakgrund av denna redovisning måste det anses vara av största vikt att åtgärder vidtas för att förhindra missbruk av T-sprit. För att begränsa missbruket kan två handlingslinjer följas. Antingen måste åtkomstmöjligheterna beskäras eller också kan T-spriten göras mindre drickbar genom tillsättande av något ytterligare preparat. Det förstnämnda alternativet synes kunna leda till administrativa svårigheter samtidigt som det lägger ett alltför stort ansvar på försäljningsställena i detaljhandelsledet. Erfarenheterna hittills tyder på att åtgärder riktade mot T-sprits drickbarhet — t. ex. genom tillsats av ett färgat och ur smaksynpunkt motbjudande preparat — kan få avsevärd effekt. Det torde vara möjligt att skärpa denatureringen utan att fördenskull begränsa T-sprits egentliga användningsområde.

II: 101

I denna motion hänvisas till den enkät som socialstyrelsen gjort på de allmänna alkoholistanstalterna och som visar att 20,8 % av alla nyintagna under juni—augusti 1967 druckit T-sprit. 1/3 av dessa hade aldrig tidigare förtärt dylik sprit.

Det är enligt motionärernas mening angeläget att snarast finna en lösning på detta allvarliga och snabbt växande problem. Det är en avsevärd grupp som berörs av problematiken. Bakomliggande faktorer utgörs inte sällan av äktenskaplig misär, bostadslöshet, arbetslöshet o. d. De många hemlösa är en realitet i våra storstäder. I huvudstaden räknar man med ca 2 000 helt hemlösa. I denna pressande situation tar många sin tillflykt till den billiga T-spriten. Sedan bär det oftast raskt utför i asocialitet.

Den radikala lösningen på längre sikt ligger givetvis inte i regleringar och förbud men väl däri att man röjer i de sociala förhållanden som är utgångspunkten för T-spritkonsumtionen.

Med hänsyn till det snabbt växande problemet måste man dock finna även andra och mer direkta lösningar. Länkrörelsens representanter har också vid upprepade tillfällen erinrat härom. För att angripa problemet kan man tänka sig två möjliga lösningar. För det första: att tekniskt förändra T-spriten så att den blir helt otjänlig som berusningsmedel. Försök i detta avseende lär pågå genom kontrollstyrelsens försorg. För det andra: förhindra bensinstationerna att försälja T-sprit till annat än uppenbar fordonservice.

II: 102

Också i denna motion återopas enkätundersökningen under hösten 1967. Av de inkomna svaren framgår att det mestadels är det med sociala anpassnings- och bostadsproblem belastade klientelet som använder T-sprit i berusningssyfte. Hos ungdomen har endast enstaka fall av missbruk konstaterats. Hos det socialt missanpassade klientelet tycks T-spriten användas i högre utsträckning än den gamla röd- och blåspriten. Från ett flertal håll tillskrivs detta T-sprits färglöshet, som gör det svårt att utseendemässigt skilja den från annan alkohol.

En undersökning på Maria alkoholpoliklinik i Stockholm redovisar 14 fall av missbruk av T-sprit på 45 dagar. Patienterna var mellan 29 och 55 år. Fem av dem hade aldrig tidigare förtärt teknisk sprit. Enligt tidningsuppgifter har det också förekommit dödsfall där T-spriten misstänks ha varit den direkta dödsorsaken.

Det är givetvis av stort intresse att missbruket av T-sprit stoppas eller att man åtminstone vidtar åtgärder för att hindra en ytterligare spridning. I motioner till 1967 års riksdag framfördes krav på åtgärder riktade mot T-sprits drickbarhet. I bevillningsutskottet tillbakavisades detta krav bl. a. med motiveringen att en väsentlig ändring av denatureringen eller en färgning i hög grad skulle kunna begränsa den nya sprittypens avsedda användning. Det torde dock vara uppenbart att om den hittillsvarande tendensen till ökning av missbruket av T-sprit fortsätter måste åtgärder för att stävja missbruket vidtas. Det kan komma att visa sig nödvändigt att återgå till den tidigare ordningen med olika former av teknisk sprit, där de färglösa och mindre denaturerade endast får försäljas under kontroll. Även i nuvarande läge kan åtgärder vidtas. Det vore t. ex. lämpligt att förse flaskorna med påskrift om försäljningsställe, så att högt frekventerade försäljningsställen lättare skulle kunna uppsåras.

Utskottet

I samtliga här behandlade motioner uttalas oro för de uppgifter om missbruk av T-sprit som framkommit vid vissa undersökningar, vilka utförts av kontrollstyrelsen och socialstyrelsen. Motionärerna hemställer om riksdagsskrivelse för att fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på förhållandena och förordar också vissa åtgärder för att få bukt med missbruket.

När utskottet förra året behandlade ett likartat motionsyrkande, hade T-spriten, som under hösten 1966 ersatte röd- och blåsprit, funnits i handeln under en förhållandevis kort tid och de erfarenheter man då hade att bygga på var av begränsad räckvidd. Utskottet framhöll i detta sammanhang att en väsentlig ändring av denatureringen eller en färgning i hög grad skulle

kunna begränsa den nya sprittypens användning. Därmed avsåg utskottet inte att en skärpning av denatureringen var utesluten men att en återgång till exempelvis rödspritens eller blåspritens denaturering begränsade användbarheten utan att därför garantera att missbruket upphörde. Utskottet framhöll vidare att först om det kunde visas att T-spriten i nämnvärd omfattning skulle inbjuda sådana kategorier till missbruk som normalt inte kan förväntas hemfalla till missbruk av denaturerad sprit fanns anledning att överväga en skärpning av denatureringen och att det skulle ankomma på kontrollstyrelsen i egenskap av tillsynsmyndighet att vidta en sådan åtgärd.

Kontrollstyrelsen har — som tidigare redovisats i detta betänkande — under hösten 1967 verkställt en enkätundersökning, som visar att T-spriten gett upphov till ett något mera utbredd missbruk än man ursprungligen hade anledning att befara och även i vissa fall ett grövre missbruk än det som förekom dessförinnan. Med anledning härav har styrelsen beslutat skärpa denatureringen genom tillsats av ett syntetiskt bitterämne, som på grund av sin höga smakkoncentration endast behöver tillsättas i så små mängder att spritens avsedda användning inte äventyras. Vissa prov med den skärpta denatureringen har givit lovande resultat. Konsumenterna informeras av AB Vin- och spritcentralen om den ändrade denatureringen genom en riksomfattande annonskampanj och genom särskild varning för förtäring på detaljhandelsförpackningarna.

Vid en bedömning av frågan om vad som bör göras för att minska missbruket av T-sprit finner utskottet, att vederbörande myndigheter följt detta spörsmål med uppmärksamhet och även vidtagit därav föranledda åtgärder. Utskottet har således anledning anta att problemet också i fortsättningen kommer att vara föremål för särskild vaksamhet med därav betingade ingripanden, varför utskottet inte finner anledning tillstyrka de i motionerna begärda riksdagskrivelserna angående åtgärder mot missbruket av T-sprit.

Under återopade av det anförda hemställer utskottet

att riksdagen avslår

- 1) motionen II: 63
- 2) motionen II: 101
- 3) motionen II: 102

Stockholm den 14 mars 1968

På bevillningsutskottets vägnar:

JOHN ERICSSON

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar John Ericsson (s), Einar Eriksson (s), fröken Ranmark (s), herrar Yngve Nilsson (h), Sundin (cp), Gösta Jacobsson (h), Lundström (fp), Paul Jansson (s), Arne Pettersson (s) och Tistad (fp); samt

från a n d r a kammaren: herrar Magnusson i Borås (h), Brandt (s), Allard (s), Gustafson i Göteborg (fp), Vigelsbo (cp), Andersson i Essvik (s), Eriksson i Bäckmora (cp), fru Holmqvist (s), herrar Hammarsten (s) och Öhvall (fp).